

72. Там же. Оп. 68.- Д. 701.- Л. 4-5.

73. Государственный областной архив Хмельницкой области. Фонд 226.- Оп. 38.- Д. 709.- Л. 28, 36, 37, 39; Д. 710.- Л. 42, 44; Д. 713.- Л. 2; Д. 714.- Л. 9; Д. 724.- Л. 9, 12, 15, 22-24, 32-36.

РЕЗЮМЕ

**ЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ МІСТ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ З МІСТАМИ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ І РОСІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – на початку ХХ ст.
(Історіографія питання)**

Мазурок О. (Ужгород), Орто В. (Тячів)

В статье впервые в украинской историографии рассматривается вопрос о том, как в работах польских, немецких, русских дореволюционных исследователей, а также в трудах авторов советского периода освещается вопрос об экономических связях городов насильно расчлененных украинских земель во второй половине ХІХ – начале ХХ вв.

RESUME

RAPPORTS ECONOMIQUES ENTRE LES VILLES DANS LES TERRES D 'UKRAINE OCCIDENTALE ET LES VILLES DE L'UKRAINE-SUR-DNIEPR ET DE LA RUSSIE DANS LA SECONDE MOITIE DU XIXe-DEBUT DU XXe SIECLE

(Historiographie du probleme)

Masourok O. (Oujgorod), Orto V. (Tiatchiv)

Dans notre article est étudiée pour la première fois dans l'historiographie ukrainienne la question d'éclaircissement dans les travaux des historiens polonais, a Uemands, russes d'avant la révolution, ainsi que des auteurs soviétiques, du problème des relations économiques des villes des pays de l'Ukraine dioisés par force dans la seconde moitié du ХІХ^e – an début du ХХ^e s.

ІСТОРІЯ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ТА ПАПСТВА У ПРАЦЯХ ПРАВОСЛАВНИХ МЕДІЄВІСТІВ УКРАЇНИ В 60-90-Х РОКАХ ХІХ СТ.

ЛИМАН С.І. (Харків)

Медієвістика Російської імперії другої половини ХІХ ст. досягла великих успіхів у порівнянні, як з попереднім, так і з наступним періодом свого розвитку. Вивчення історії середніх віків у дореволюційній Україні цілком відбивало цей загальноімперський процес. Серед численних, розроблювальних медієвістами України проблем, одне з центральних місць займала історія середньовічної католицької церкви і папства.

Звертання православних істориків до даної тематики було пов'язано зі святкуванням у 60-і роки ХІХ ст. двох ювілеїв слов'янських першоучителів Св. Кирила і Мефодія. Перший з них святкувався в 1863р. із приводу 1000-річчя прибуття солунських братів у Великоморавську державу. Ювілей

відзначався не тільки в Російській імперії, але й у католицьких країнах, де Кирило і Мефодій зображувалися не як супротивники, а як союзники папського Рима. Харківський славист П.А. Лавровський (1827-1886) писав з цього приводу в статті «Характер католического праздника в память Св. Кирилла и Мефодия»: «Як у багатьох інших випадках, так і тут католицизм виявило у всій наготі зовнішній свій формалізм, своє відступництво від духовності, звичайне переслідування відомих цілей...». Ці цілі, зокрема, П.А. Лавровський бачив у намірі католиків «побудувати ще твердіше в пам'ять святих братів міст, по якому було б легше переводити на свій берег християн зі сходу» [1].

Подібним чином висловлювався в той період

і відомий київський медієвіст В.О. Більбасов (1838-1904). У нарисі «Римские папы и славянские первоучители» він писав про відносини тих і інших наступне: «...Ці відносини ... стосуються двох різних питань цивілізації: з одного боку, римські папи є як представники ідеї всесвітнього підпорядкування римській єдності, з іншого боку – слов'янські першоучителі, як представники ідеї самостійного розвитку слов'янської самосвідомості» [2]. Таким чином, дотримуючись логіки В.О. Більбасова, самостійний розвиток слов'янства і сповідання ними католицизму цілком виключали один одного.

Науковій критиці в той період піддавали і деякі висловлювання протестантських авторів, настільки ж рівновіддалених від католиків, як і православні. Так, харківський історик церкви А.С. Лебедев (1833-1910) рішуче відкидав тезу свого співвітчизника – дерптського (юрьєвського) протестантського історика церкви І.Г. Куртца про те, що «римська церква рятує і піднімає своє значення єдино через своє ставлення до цього світу (тобто германослов'янського), виховання якого вона взяла на себе» [3].

Антикатолицька риторика православних медієвістів України була пов'язана в той час не тільки з їх релігійним почуттям чи традиціями протистояння двох церков, але і з польським повстанням 1863-1864 рр. Рішуче неприйняття з боку православних істориків викликало й проголошення католицькою церквою у 1870 р. догмату про папську непогрішність. Так, на думку викладача Київської духовної академії М.Ф. Ястребова, прерогатива непогрішності не може миритися з християнською свідомістю вже в силу того, що в апостольських посланнях, в історії і практиці церкви для цієї ідеї немає логічних та історичних прецедентів [4]. В історії середньовічного папства, вказував М.Ф. Ястребов, ідея про папську непогрішність з'явилася вельми пізно, лише в середині XVI ст., під час Тридентського собору, залишаючись при цьому аж до 1870р. звичайною богословською думкою, а не догматом. Серед факторів, що суперечать ідеї про папську непогрішність, М.Ф. Ястребов називає жадливу аморальність ряду осіб, котрі посідали у середні віки папський престол, відступ від традиційних католицьких догм, що зустрічається у судженнях і визначеннях деяких римських пап, нарешті, офіційні засудження, яким піддавалися папи на соборах. Таким чином, підкреслював М.Ф. Ястребов, «прерогатива папської непогрішності стоїть у непримиренній суперечності з фактами моральних і доктринальних помилок пап» [5].

Із середини 70-х рр. XIX ст. характер і зміст робіт з історії католицької церкви і папства починають мінятися. Наукові інтереси поступово беруть верх над релігійними почуттями. Так, відомий київський медієвіст Ф.Я. Фортинський (1846-1902) у своєму нарисі «Развитие папской власти в

средние века» дійде висновку про те, що «... проголошення догмата про папську непогрішність було природним логічним наслідком усього попереднього розвитку і практики католицької церкви» [6].

Цю тему продовжив відомий харківський медієвіст В.К. Надлер (1840-1894). Його стаття «Папство и его отношение к светской власти до эпохи Григория VII» стала своєрідним підсумком багаторічної творчості вченого в області медієвістики. Розв'язуючи в ній важливу проблему історії співіснування духовної і світської влади, він указував на те, що церква «не може претендувати на абсолютну незалежність, а тим менше на володарювання на терені життя суспільного і державного» [7]. В еволюції середньовічного папства, від тимчасового занепаду до посилення, особливе місце В.К. Надлер відводив кльонійському рухові, представники якого прагнули до «першопочаткової чистоти апостольських часів», однак їхню програму автор вважав однобокою. Проповідуване кльонійцями вільне обирання пап, на думку В.К. Надлера, приводило на папський престол порочних людей типу Іоанна XII, а вимогу безшлюбності духовенства вчений вважав несприйнятною для християнського вчення [8]. Завершивши свою статтю подіями, пов'язаними зі смертю Генріха III й відправкою Гільдебранда до Кльоні, В.К. Надлер впритул наблизився до тієї проблеми, яку згодом плідно дослідили його учень А.С. Вязигін у Харкові та Є.М. Трубецької у Києві.

А.С. Вязигін (1867-1919) захопився історією папства ще на студентській лаві і, безперечно, під впливом свого вчителя В.К. Надлера. Саме під керівництвом останнього він виконує перші студентські дослідження: рукописний твір «Борьба Генриха IV с Григорием VII до избрания антикороля Рудольфа Швабского», який удостоєно золотої медалі, й історико-публіцистичний нарис «Григорий VII. Его жизнь и общественная деятельность», який вийшов у серії «Жизнь замечательных людей». У своєму відгуку на медальний твір А.С. Вязигіна В.К. Надлер назвав його «видатним», зауваживши, що, надрукований з невеликими змінами, він міг би сміливо служити дисертацією [9]. Його значення полягало ще й в тому, що це була перша спеціальна робота про Григорія VII, яка з'явилася у вітчизняній історіографії.

Характерною рисою А.С. Вязигіна як дослідника було переважання у його творчості церковно-історичної тематики. При цьому найбільший інтерес у нього викликало папство, яке було, на його думку, «одним із могутніх двигунів в історії Західної Європи» [10]. У зв'язку з цим головним предметом дослідницької роботи вченого стала історія церковно-суспільних перетворень у XI ст. Цьому був присвячений, крім двох згаданих студентських творів, ряд його статей, рецензій, доповідей,

а також магістерська дисертація «Очерки из истории папства в XI в.», яка принесла йому визнання у вченому світі. До А.С. Вязигіна розробкою цієї теми займалися численні зарубіжні історики. На його думку, сучасники папи не прагнули подати його образ у всій повноті. І лише з XIX ст. почалося «тверезе вивчення часу Григорія VII» [11].

У числі недоліків, властивих роботам зарубіжних істориків, А.С. Вязигін виділив націоналізм (Флото), комплітаивність (Гізебрехт), описовість (Гфререр), а також прагнення авторів пояснити реформаторську діяльність Гільдебранда лише особливостями його характеру. Так, видатний німецький дослідник Г. Штенцель вважав, що реформи Григорія VII – це його «особиста справа». «Честолюбство і властолюбство, – писав він, – були головною причиною його вчинків, слів і думок» [12].

Ретельно вивчивши джерела тієї епохи (твори Григорія VII, Миколи II, Петра Даміані, архidiaкoна Віберта, кардинала Гумберта та ін.), А.С. Вязигін дійшов висновку, протилежного судженням Г. Штенцеля і, особливо, Ф. Грегоровіуса, котрі найбільше ідеалізували образ Гільдебранда [13]. Суть концепції А.С. Вязигіна полягає в тому, що реформаторська діяльність Гільдебранда була обумовлена не особливостями його характеру, а мала своєю першопричиною необхідність змін у церкві, усвідомлену ще задовго до нього.

Для обґрунтування цієї тези А.С. Вязигін досліджує найширший комплекс питань. Прийняте в науці означення «боротьба за інвеституру» він вважав не зовсім точним для визначення характеру зіткнень римських первосвящеників з німецькими монархами. Насправді ж, як показує дослідник, це була боротьба, яка охоплювала «всі прояви суспільного й розумового життя» [14]. У зв'язку з цим, на думку вченого, реформа була «не тільки релігійною, але й політичною, економічною справою», а прихильники реформи «переслідували своєю метою відновлення перших, ідеально чистих часів християнства» [15]. Політичні причини змін А.С. Вязигін вбачав у прагненні папства звільнитися від впливу німецьких імператорів. Він підкреслював, що у процесі цієї боротьби зачіпалися основи існуючого суспільного ладу. Що ж до економічних передумов реформи, то вони бачилися істориком у прагненні захистити церковне майно від зловживань [16]. Аналіз полемічної літератури цього століття: Гвідона Арещького, Петра Даміані та ін. дав змогу А.С. Вязигіну зробити висновок про «розумове бродіння» в описувану ним епоху. «Полемічні твори XI ст., – зазначав учений, – служать яскравим свідченням значного піднесення розумового життя, напруженої уваги суспільства до боротьби, яка розпалювалася на його очах» [17].

На основі вищесказаного А.С. Вязигін рішуче виступив проти перебільшення ролі особистості

самого Гільдебранда в історії церковно-суспільних перетворень XI ст. На думку історика: «Григорій VII не вніс у світ нічого нового, ним самим створеного: його ідеали назрівали... віками, й він зробив тільки найрішучішу спробу до їх втілення» [18]. Справедливо підкреслюючи, що не було єдиного центру реформи, і виступаючи проти абсолютизації ролі в цьому монастиря Клюні, А.С. Вязигін прагнув показати події того часу як деякий закономірний процес. Залучення нових джерел дало змогу вченому спростувати й широко розповсюджену думку про те, що цілий ряд первосвящеників, у тому числі й Олександр II, були слухняними виконавцями ролі Гільдебранда [19]. Подібна точка зору була поширена не тільки в зарубіжній історіографії (Х. Флото, Ф. Шлоссер та ін.), але й у російських підручниках із загальної історії Ф. Лоренца та Д. Іловайського.

Дещо по-новому висвітлював А.С. Вязигін і діяльність соратника Григорія VII Петра Даміані. Якщо Г. Вебер вважав його аскетом і «суворим захисником церковних законів» [20], а Д. Робертсон – «найревнішим прихильником поглядів свого століття» [21], то А.С. Вязигін на основі аналізу творів Даміані дійшов до висновку, що останній займався в основному зовнішнім моральним перетворенням духовенства. На основі того, що Петро Даміані палко виступав проти намагань крайніх реформаторів, А.С. Вязигін назвав його прихильником «м'яких заходів» [22]. Але виділяючи риси, які по-новому характеризують діяльність видатних представників епохи церковних реформ XI ст., А.С. Вязигін прагнув уникнути й відвертих крайнощів сучасної йому медієвістики [23]. Найповніше вони проявилися в дослідженнях німецького історика В. Мартенса, котрий не тільки, подібно до А.С. Вязигіна, заперечував сильний вплив Гільдебранда на чотирьох останніх пап, але і стверджував, що він не мав чернечого сану, ніколи не був у Клюні, не заслуговує на позитивні відгуки істориків, оскільки великим церковним діячем і мислителем він не був [24]. А.С. Вязигін, навпаки, вважає за необхідне визнати, що обрання Гільдебранда римським папою «знаменувало собою початок нової пори у розвитку церковних перетворень» [25].

Істотне місце в концепції А.С. Вязигіна посідає теза про неминучість зіткнення духовної влади зі світською. Характеризуючи особливості описуваної епохи, автор цілком справедливо підкреслював, що війни, бідкування, голодомор, феодална сваволя створювали передумови для посилення релігійності в суспільстві [26]. Тому, на думку А.С. Вязигіна, у боротьбі імператора і папи перемога останнього була обумовлена «загальним становищем справ». Зауважимо, що думка про закономірну обумовленість цього антагонізму не була новою. Подібні висновки зробив, наприклад, відомий фахівець з

історії папства П. Ланфре, який зазначав, що «якщо б між папством та імператорством не почалася боротьба за інвеституру, то для зіткнення суперники знайшли б тисячу інших причин» [27].

Дослідження А.С. Вязигіна, присвячені епосі церковних реформ XI ст., одержали високу оцінку сучасників [28]. Оминути його роботи не може жоден учений, який цікавиться цією темою і в наш час.

Майже одночасно з А.С. Вязигіном вивченням епохи Григорія VII займався професор філософії й енциклопедії права Київського університету Є.М. Трубецької. Свою прихильність до вивчення насамперед історії ідей Є.М. Трубецької виявив в написаній тут докторській дисертації «Релігійно-общественний ідеал западного християнства в XI в. Ідея Божеского царства в твореннях Григорія VII і публіцистів – его современников». Головне завдання цієї праці полягало в тому, щоб на основі творів Григорія VII і публіцистів його часу дати уявлення про створену на їхній основі теократичну систему, яка виправдовує домагання середньовічного папства на владу в суспільстві.

На думку Є.М. Трубецького, здійснення єдиного «божого царства» на землі складає ідеальну мету середньовічної теократії, котра прагне до влаштування всесвітнього католицького миру, до знищення розбрату й незлагоди у людському суспільстві. «Насправді, однак, – зауважує автор, – саме існування теократії у середньовічній, католицькій її формі обумовлюється розбудовою феодалної держави» [29]. Суперечності думки Григорія VII – є суть суперечностей самої середньовічної дійсності XI ст., – вказував Є.М. Трубецької. У середньовічній теократії, – підкреслював він, – держава і церква зливаються так, що зникають усякі визначені межі між ними. «Але саме ця відсутність кордонів робить неминучою суперечку про кордони» [30]. У розбраті двох вищих у католицькому світі інститутів влади і виявлялися, на думку Є.М. Трубецького, фатальні суперечності середньовічної теократії і її внутрішня неспроможність.

Розглядаючи ту ж епоху, яка стала предметом досліджень А.С. Вязигіна, Є.М. Трубецької, тим не менше, істотно розійшовся з ним у поглядах з ряду головних питань. Серед них – роль Гільдебранда в історії папства XI ст. На думку Є.М. Трубецького, Григорій VII був «одним із найбільших з усіх діячів реформи, який уособлював собою цілу епоху середньовічної історії» [31]. На відміну від А.С. Вязигіна, котрий заперечував таку велику роль Гільдебранда, Є.М. Трубецької вважав його фактичним правителем у Римі при останніх чотирьох першосвящениках і передовсім при Олександрі II [32], спростуванню чого А.С. Вязигін присвятив у свій час окрему статтю [33].

Точка зору Є.М. Трубецького з питання про значення особистості Гільдебранда в історії була

традиційною для переважної більшості зарубіжних дослідників. Вона була схожою і з думкою російського медієвіста М.С. Кореліна, який, наприклад, зрачував папу до числа «чи не найбільших державних людей, які зустрічаються у всесвітній історії» [34].

Зважаючи на те, що Є.М. Трубецької справді дослідив ідейний аспект епохи і надавав виключно велике значення особливостям характеру Григорія VII, докір А.С. Вязигіна, зроблений автору праці за те, що він намагався «звести до особистості те, що було плодом дії різних історичних умов» [35] не зовсім справедливий. «В історії випадковості, що здаються, є проявом необхідних загальних причин», – вказував Є.М. Трубецької, зокрема, пояснюючи тривале переважання імперії над папством не особистими здібностями імператорів, а глибоким розумовим і моральним занепадом католицької церкви у X – першій половині XI ст. [36].

Докторська дисертація Є.М. Трубецького стала найповнішим у сучасній йому медієвістиці висвітленням папської теорії, що виправдовує домагання папства, та її корінних суперечностей. Вигідно відрізняючись від праць зарубіжних авторів, які у переважній більшості лише констатували політичні події епохи боротьби за інвеституру [37], робота Є.М. Трубецького була цінним внеском у вивчення середньовічного церковного світогляду й ідейного аспекту релігійно-суспільних рухів XI ст.

Реформаторська діяльність Арнольда Брешианського, основи його світогляду, хід антипапського руху в Римі у 40-50-х рр. XII ст. стали предметом спеціального дослідження В.П. Бузескула (1858-1931). Це була перша у вітчизняній історіографії робота, повністю присвячена даній темі. На відміну від В. Гізебрехта, який бачив в Арнольдові лише реформатора церкви [38], і П. Ланфре, який називав його «першим мучеником філософії у середні віки» [39], В.П. Бузескул виділяв у діяльності Арнольда Брешианського не тільки церковно-реформаторську, а й політичну сторону [40]. Це певною мірою зближувало його висловлювання з думкою про це А. Гаусрата [41]. Розглянувши проповіді Арнольда, в яких містилася критика католицької церкви, В.П. Бузескул побачив у ньому одного з попередників Лютера. Що ж до спроб італійського реформатора створити в Римі демократичну республіку, то, на думку автора, вони були приречені на невдачу, оскільки йшли в розріз з усім тодішнім розвитком [42]. Висновки В.П. Бузескула про наявність на півночі Італії необхідних умов для виникнення еретичного вчення, про активну роль римського плебсу в повстанні 1143 р., про республіканські погляди Арнольда Брешианського одержали підтвердження у сучасній медієвістиці [43].

Таким чином, дослідження вчених України з історії католицької церкви та папства, зроблені ними в 60-90-ті роки XIX ст., стали істотним внеском до

вітчизняної та європейської медієвістики. Вони розкривали найрізноманітніші аспекти церковно-історичної проблематики, охоплювали історію папства з часів краху Західної Римської імперії до середини 80-х рр. XI ст. Розпочаті Ф.Я. Фортинським та В.К. Надлером, ці дослідження були успішно продовжені А.С. Вязигінім та Є.М. Трубецьким,

предметом всебічного вивчення яких стала епоха Григорія VII. Висновки А.С. Вязигіна про політичне й економічне підґрунтя церковних реформ XI ст. і розкриття Є.М. Трубецьким корінних суперечностей теократичної системи Григорія VII та його сучасників з дійсністю, зберігають своє наукове значення й до наших днів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лавровский П.А. Характер католического праздника в память Св. Кирилла и Мефодия// Санкт-Петербургские ведомости.- 1863.- № 135.- С. 1; № 137.- С. 1.
2. Бильбасов В.А. Римские папы и славянские первоучители// Журнал Министерства народного просвещения.- 1868.- № 5.- С. 370.
3. Лебедев А.С. [Рецензия]// Русский вестник.- 1869.- № 2.- С. 785-808.- Рец. на кн.: Куртц Н.Г. Очерк церковной истории.- СПб, 1868.- С. 808.
4. Ястребов М.Ф. Католический догмат о непогрешимости папы// Труды Киевской духовной академии.- 1881.- № 11.- С. 289.
5. Там же.- С. 309, 315, 326.
6. Фортинский Ф.Я. Развитие папской власти в средние века// Университетские известия.- 1874.- № 1.- С. 20.
7. Надлер В.К. Папство и его отношение к светской власти до эпохи Григория VII.- Харьков, 1889.- С. 2.
8. Там же.- С. 24.
9. Денисов А. А.С. Вязигин: По поводу 25-летия научно-педагогической деятельности.- Харьков, 1917.- С. 2.
10. Вязигин А.С. Новое исследование об избрании Григория VII.- Харьков, 1893.- С. 1.- Ref of op. Mirbt C. Die Wahl Gregors VII.-Marburg, 1891.
11. Вязигин А.С. Личность и значение Григория VII в исторической литературе// Историческое обозрение.- 1892.- № 4.- С. 252.
12. Stenzel G.A. Geschichte Deutschlands unter den Fränkischen Keisern.- Leipzig, 1827.- Bd.1.- S. 523.
13. Грегориус Ф. История города Рима в средние века.- СПб, 1888.- Т.4.- С. 116.
14. Вязигин А.С. Борьба Генриха IV с Григорием VII до избрания антикороля Рудольфа Швабского.- Харьков, 1889.- С. 2.
15. Вязигин А.С. Очерки из истории папства в XI в. Гильдебранд и папство до смерти Генриха III.- СПб, 1898.- С. 30.
16. Там же.- С. 80.
17. Вязигин А.С. Заметки по истории полемической литературы XI в.- Харьков, 1896.- С. 98.
18. Вязигин А.С. Григорий VII. Его жизнь и общественная деятельность: Биографический очерк.- СПб, 1891.- С. 101.
19. Вязигин А.С. Очерки из истории папства в XI в. ...- С. 31 – 32.
20. Вебер Г. Всеобщая история.- М., 1886.- Т. 4.- С. 259.
21. Робертсон Д. История христианской церкви.- СПб., 1881.- Т. 2.- С. 935.
22. Вязигин А.С. Петр Дамиани, борец за церковно-общественные преобразования в XI в.- Харьков, 1895.- С. 20.
23. Вязигин А.С. Новейшие исследования по истории Григория VII и его времени// Русская беседа.- 1896.- №2.- С. 182.- Ref. of op.: Mirbt C. Die Publizistik im Zeitalter Gregors VII.- Leipzig, 1894; Martens W. Gregor VII. Sein Leben und Wirken.- Leipzig, 1894.
24. Martens W. Die Besetzung des päpstlichen Stuhls unter den Kaisern Heinrich III und Heinrich IV.- Freiburg, 1887.- S.159, 179; Martens W. War Gregor VII Mönch? – Danzig, 1891.- S. 1, 46.
25. Вязигин А.С. Новейшие исследования по истории Григория VII и его времени...- С. 182.
26. Вязигин А.С. Очерки из истории папства в XI в. ...- С. 26.
27. Ланфре П. Политическая история пап.- СПб., 1870.- С. 103.
28. Бузескул В.П. Новое исследование по истории папства в XI в.- СПб., 1899.- С. 177.- Рец. на кн.: Вязигин А.С. Очерки из истории папства в XI в.- СПб., 1898; Mirbt C. Die Publizistik im Zeitalter Gregors VII.- Leipzig, 1894.- S. 580-581.
29. Трубецкой Е.Н. Религиозно-общественный идеал западного христианства в XI в. Идея Божеского царства в творениях Григория VII и публицистов – его современников.- К., 1897.- С. 351.
30. Там же.- С. 360, 362.
31. Там же.- С. 418.
32. Там же.- С. 494.
33. Вязигин А.С. Распадение преобразовательной партии при папе Александре II.- Харьков, 1897.- С. 7-8.
34. Корелин М.С. Важнейшие моменты в истории средневекового папства.- СПб., 1901.- С. 86.
35. Вязигин А.С. Критический разбор книги князя Е.Н. Трубецкого// Журнал Министерства народного просвещения.- 1897.- №8.- С. 427.- Рец. на кн.: Трубецкой Е.Н. Религиозно-общественный идеал западного христианства в XI в.- К., 1897.
36. Трубецкой Е.Н. Религиозно-общественный идеал...- С. 506
37. Floto H. Kaiser Heinrich IV und sein Zeitalter.- Stuttgart, 1855; Gfrörer A.F. Papst Gregorius VII und sein Zeitalter.- Schaffhausen, 1859.- Bd.1.
38. Giesebrecht W. Über Arnold von Brescia// Sitzungsberichte der philosophisch – philologischen und historischen Klasse der K. b. Akademie der Wissenschaft.- München, 1873.- S. 152.
39. Ланфре П. Политическая история пап.- СПб., 1870.- С. 153.

40. Бузескул В.П. Папство и Арнольд Брешианский.- Харьков, 1884.- С. 44.
41. Гаусрат А. Средневековые реформаторы.- СПб., 1900.- Т. 1.- С. 248, 264.
42. Бузескул В.П. Папство и Арнольд Брешианский.- Харьков, 1884.- С. 45.
43. Бортник Н.А. Арнольд Брешианский – борец против католической церкви.- М., 1956.

РЕЗЮМЕ

ИСТОРИЯ КАТОЛИЧЕСКОЙ ЦЕРКВИ И ПАПСТВА В ТРУДАХ ПРАВОСЛАВНЫХ МЕДИЕВИСТОВ УКРАИНЫ В 60-90-Е ГОДЫ XIX В.

Лиман С.И. (Харьков)

В статье рассматривается вклад православных медиевистов Украины 60-90-х гг. XIX в. в изучение различных проблем истории средневековой католической церкви. Установлено, что темами, вызывавшими у медиевистов Украины наибольший интерес, были религиозно-общественные преобразования XI в. и место в них Григория VII (А.С. Вязигин), мировоззрение Григория VII (Е. Н. Трубецкой), роль и значение Арнольда Брешианского в антипапском народном движении середины XII в. (В.П.Бузескул).

SUMMARY

HISTORY OF CATHOLIC CHURCH AND PAPACY IN WORKS OF UKRAINIAN ORTHODOX MEDIEVISTS IN 1860-1890 s

Lyman S.I. (Kharkov)

The article treats the contribution of Ukrainian Orthodox medievists in 1860-1890s to the study of various problems of medieval Catholic church history. It was found that the topics of most interest to Ukrainian medievists were XI century religious and social transformations and the role of Gregory VII in these (A.S. Vyazigin), world outlook of Gregory VII (E.N.Trubetskoy), role and importance of Arnoldus Brescianus in anti-Papal popular movement in the middle of XII century (V.P.Buzeskul).

ВІТЧИЗНЯНІ ІСТОРИКИ ПРО ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ТА БОРОТЬБУ СЕЛЯНСТВА ЗА ПОКРАЩЕННЯ СВОГО СТАНОВИЩА У 1914-1918 РОКАХ

ОЛАШИН М.В. (Ужгород)

Шлях України до незалежності був довгим і важким. Одним із етапів цього шляху була Перша світова війна (1914-1918 рр.). Вона принесла тяжкому населенню багато лиха і страждань. Сказане в повній мірі стосується й західноукраїнського регіону. Саме особливостям розвитку сільського господарства у Східній Галичині, Північній Буковині та на Закарпатті, а також боротьбі західноукраїнського селянства проти соціального й національного гніту присвячено чимало наукових праць вітчизняних учених.

У вітчизняній історіографії (В.М. Ботушанський, І.М. Гранчак, В.І. Льюко, І.І. Компанієць, В.К. Осечинський, П.В. Свежинський та ін.) підкреслюється, що західноукраїнські землі стали не тільки прифронтовим районом, але й ареною жорстоких бойових дій [1]. На основі широкого використання документальних матеріалів окремі дослідники довели, що з приходом росіян місцеве трудяще населення пов'язувало свої надії на визволення з-під гніту австрійців та угорців [2]. Однак, як відомо, у російської армії були інші плани і завдання.